

LYSSNA PÅ OSS!

Rapport om barns
upplevelser som
asylsökande i Sverige.

INNEHÅLL

Inledning	s.3
Syftet med rapporten,	s.4
Rapportens målgrupp,	s.4
Metod för intervjuerna,	s.4
Ungdomarnas bakgrund,	s.4
Asylprocessen i Sverige,	s.7
Ungdomarnas förslag,	s.7

Sammanställning av intervjuerna indelade i sex teman:

Mottagandet i Sverige,	s.8
Väntan på beslut,	s.11
Asylprocessen,	s.14
Skolan,	s.16
Bostadsproblematiken,	s.18
Hälsa- och sjukvården,	s.20
UNICEF Sveriges förslag,	s.22

OM UNICEF

UNICEF, FN:s barnfond, arbetar runt om i världen för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter. Rent vatten, vaccinationer, utbildning, skydd i katastrofer, hälsovård och kamp mot alla former av exploatering – det är UNICEF:s verksamhet. UNICEF:s insatser är förebyggande, långsiktiga och bygger på principen att de som har det sämst ska få hjälp först – oavsett nationalitet, hudfärg, religion eller landets politiska ledning. UNICEF är helt beroende av frivilliga bidrag från regeringar, företag, organisationer och privatpersoner. Läs mer på www.unicef.se

2007

Projektledare: Christina Heilborn, barnrättsjurist

Intervjuare och författare: Nina Larsson, folkhälsovetare

Redaktör: Maria Ahlsten

INLEDNING

Asylsökande barn och unga är en utsatt grupp det ofta talas om. Mera sällan talar vi med barnen själva, om deras känslor och deras erfarenheter och upplevelser av den svenska asylprocessen.

UNICEF Sverige har framställt denna rapport med anledning av den bristande kunskap som finns hos beslutsfattare och berörda instanser om hur den svenska asylprocessen påverkar barns och ungdomars psykiska hälsa. För att utforma en asylprocess som ser till barnets bästa och verkar i linje med FN:s konvention om barnets rättigheter måste vi utgå ifrån barnens behov.

UNICEF Sverige anser att barnrättsperspektivet under asylprocessen i Sverige måste uppmärksammas och stärkas. Detta för att inte asylsökande barn ska bli en andra klassens medborgare och gå miste om de rättigheter som deras jämnåriga med ett svenskt medborgarskap eller uppehållstillstånd har.

Ungdomarnas upplevelser under tiden som asylsökande visar en diskrepans mellan regelverket och tillgången till rättigheterna.

UNICEF Sverige vill tacka alla starka, modiga och engagerade ungdomar som medverkat i detta projekt!

Generalsekreterare UNICEF Sverige

SYFTET MED RAPPORTEN

Syftet med rapporten är att utforska och framföra ett antal ungdomars upplevelser, erfarenheter och känslor under asylprocessen, samt att presentera deras åsikter och förslag till förändring. Genom att föra in ungdomarnas röster i debatten kan vi belysa styrkor och svagheter i den svenska asylprocessen. Med detta som utgångspunkt uppmärksammas faktorer som främjar ungdomars välbefinnande liksom faktorer som utgör en risk för ohälsa. Ungdomarnas erfarenheter hjälper oss att fortsätta vårt arbete med att påverka utvecklingen av asylprocessen så att den kan garantera barnen deras mänskliga rättigheter, i enlighet med FN:s barnkonvention.

RAPPORTENS MÅLGRUPP

Målgruppen för rapporten är i första hand politiker, handläggare och beslutsfattare vid myndigheter men även andra som på olika sätt kommer i kontakt med barn som söker asyl i Sverige. Det som ungdomarna förmedlar kommer också att fungera som underlag till UNICEF Sveriges skrivelse till FN:s kommitté för barnets rättigheter i Genève, som övervakar hur staterna tillämpar barnkonventionen.

METOD FÖR INTERVJUERNA

Rapporten bygger på intervjuer med 20 ungdomar boende i Stockholmsområdet under hösten 2006. Samtliga ungdomar var under 18 vid ankomsten till Sverige och alla hade beviljats uppehållstillstånd före intervjutillfället. Majoriteten av ungdomarna var i åldern 12-18 när de intervjuades. UNICEF Sverige har strävat efter en jämn könsfördelning samt en jämn fördelning av ursprungsländer. Rapporten är inte vetenskapligt genomförd utan bygger på samtal där ungdomar fått berätta själva med hjälp av öppna frågor. Det sammantagna resultatet av samtliga intervjuer presenteras under sex teman i denna rapport; mottagandet, väntan, asylprocessen, skolan, bostadsproblematiken och hälso- och sjukvård.

Kontakten med ungdomarna skapades via nyckelpersoner, det vill säga personer som redan känner ungdomarna. Detta för att undvika att ungdomarna skulle känna sig tvungna eller på något sätt pressade att medverka, och att kontakten med dem skulle ske på ett respektfullt sätt.

Nyckelpersonerna frågade ett antal ungdomar om de ville medverka, beskrev projektet och delade ut informationsblad till de intresserade. Vid behov översattes informationsbladen till ett annat språk. Föräldrar eller andra vårdnadshavare informerades och ett skriftligt godkännande från målsman inhämtades för dem under 18 år.

Som underlag för intervjuerna användes en flexibel intervjuguide utvecklad utifrån befintlig litteratur om asylsökande barn och ungdomars hälsa och grundläggande behov. Målet var att samtalen skulle utgå

ifrån ungdomarnas behov och önskemål. I enlighet med detta förändrades och förbättrades intervjuguiden under intervjuprocessens gång, utifrån nya återkommande teman som ungdomarna valde att lyfta fram. Denna flexibilitet och lyhördhet gav utrymme för att fokusera på de ämnesområden som visade sig vara viktiga för ungdomarna.

UNICEF:s etiska ställningstaganden utgår ifrån att alla samtal med ungdomarna bygger på respekt, frivillighet och garanterad anonymitet. Ungdomarna informerades om att de när som helst kunde avbryta intervjun samt även kontakta UNICEF efteråt, om de ångrat sin medverkan eller något de sagt. Samtliga ungdomar som UNICEF intervjuat fick chansen att komma med sina synpunkter om materialet före tryck. Ett kriterium för medverkan var att ungdomarna skulle ha beviljats uppehållstillstånd och på så vis befann sig i en relativt trygg situation.

Ingen av ungdomarna kände till barnkonventionen före intervjutillfället.

UNGDOMARNAS BAKGRUND

Vad menas med barn och ungdomar i rapporten?

Barn är alla människor under 18 år, enligt barnkonventionen. Majoriteten av de medverkande i denna rapport är mellan 12 och 18 år, därför används ordet ungdomar fortsättningsvis om intervjupersonerna i denna rapport.

Vilka är ungdomarna i rapporten?

Det är viktigt att poängtera att endast 20 ungdomar medverkar i rapporten och att samtliga är boende i Stockholmsområdet. Resultatet i rapporten gör heller inga anspråk på att representera alla asylsökande ungdomars åsikter och erfarenheter. Likväl är det samlade resultatet av samtalen ett betydelsefullt uttryck för de medverkande ungdomarnas upplevelser och erfarenheter. Styrkan i rapporten är att ungdomarnas svar och beskrivningar är entydiga, trots att de utgör en heterogen grupp och att majoriteten av dem inte känner varandra.

Vilken bakgrund har ungdomarna?

Ungdomarna är från olika länder, de har olika språk, religion, upplevelser, erfarenheter, individuella förutsättningar osv. Trots dessa skillnader har de emellertid en rad gemensamma beröringspunkter. Exempelvis har samtliga ungdomar tvingats att åka från sina hemländer med eller utan sin familj. De har alla tvingats att lämna sin bostad, sina tillhörigheter, vänner och släktingar, utan att veta om de någonsin kan återvända. Alla har erfarenheter av upprepade förluster, separationer och uppbrott.

En del av ungdomarna har mindre dramatiska upplevelser av resan till Sverige, men många av dem har gått igenom en farofylld flykt genom ett flertal länder innan de kom hit. I flera fall har ungdomarna varit tvungna att fly ensam och under falsk identitet, ofta med hjälp av människosmugglare. De har sedan tagit sig vidare mot Sverige med buss, flygplan eller varit gömda i lastbilar

tillsammans med många andra flyende människor. Resan till Sverige innebär ofta en risk för olika former av övergrepp. Med fara för sina liv, ofta nära att bli arresterade, har de upplevt stark rädsla både innan och under flykten.

En del ungdomar berättar om hur de har tvingats fly från sitt hemland till ett närliggande land för att söka asyl på en svensk ambassad, vilket har ökat faran för deras liv. Vissa av ungdomarna har också tvingats leva under falsk identitet under mycket osäkra omständigheter i ett annat land, innan ankomsten till Sverige, på grund av utreseförbud till Sverige från hemlandet. Många ungdomar berättar att de tvingats att fly hals över huvud utan att få med sig annat än kläderna på kroppen. Andra berättar att de planerat flykten och packat ner några av sina tillhörigheter och viktiga dokument som stärker identitet och bakgrund, men att de senare blivit bestulna på vägen.

Flera vittnar om traumatiska upplevelser i hemlandet och under flykten, där de själva, deras föräldrar, släktingar eller vänner blivit skadade, var nära att mista eller faktiskt miste livet. Nästan samtliga ungdomar upplevde allvarliga hot i hemlandet. I några fall berättar ungdomarna att de mist en förälder eller ett syskon på grund av konflikter i hemlandet, men de beskriver också förlusten av grannar, kompisar, släktingar osv. Många av ungdomarna har själva utsatts för övergrepp, tvingats att begå övergrepp samt sett närstående bli utsatta för övergrepp.

SPLITTRING OCH SEPARATION

Ett antal ungdomar har också tvingats leva under mycket påfrestande förhållanden i flyktingläger eller tvingats att gå under jorden innan ankomsten till Sverige. Till exempel berättar en flicka om hemska upplevelser i ett flyktingläger där hon bodde tillsammans med sin mamma och två yngre syskon. De var på väg att återförenas med sin pappa i Sverige efter flera år av separation. Hon beskriver hur hon som åttaåring tog ansvar för familjen eftersom hon är äldst av syskonen. Familjen utsattes för en skrämmande och kränkande behandling. Flickan beskriver tiden i flyktinglägret som att leva "i ett helvete". Familjen befann sig i ständig rädsla och ovisshet. De var helt maktlösa, kunde inte språket och förstod inte vad som skedde och varför, eller vad som skulle komma att ske. Flickan berättar att vilken tid på dygnet som helst, utan förvarning, kunde vakterna bulta på dörren och tvinga familjen att flytta till en annan bostad. De fick vänta i ett år innan de kunde återförenas med pappan i Sverige.

Majoriteten av ungdomarna tar just upp splittring och separation av familjen som ett av de absolut svåraste problemen att uthärda för samtliga familjemedlemmar. De berättar hur de tvingats att leva i ovisshet, separerade från familjemedlemmar under en längre period utan att veta vad som hänt dem, om de försvunnit, är arresterade, om de lever eller är döda. Många familjer lever åtskilda under flera år. Ungdomarna beskriver hur de eller deras föräldrar och syskon fortfarande lider av psykiska besvär på grund av detta, även efter att familjen har återförenats och

beviljats uppehållstillstånd. Många ungdomar förklarar att det ofta är pappan i familjen som tvingats att fly hals över huvud och att de andra i familjen lämnats att leva i ovisshet, ibland i flera år. Separationen och ovissheten om pappan (eller någon annan familjemedlem) är arresterad, torterad, om han lever eller är död, skapar svår ångest hos ungdomarna.

TRAUMATISKA UPPLEVELSER

Ungdomarna beskriver även händelser och minnen av upprepade bombningar, ibland från skolan. Exempelvis berättar en tonårspojke att fönsterplatsen i klassrummet var den farligaste, då fönstren krossades av tryckvågen från bomberna. Han beskriver den förlamande skrällen som gjorde att allt upplevdes i ultrarapid. Han beskriver hur alla kastade sig på golvet, hur han skrek, alla skrek, men chocken och rädslan gjorde att han inte hörde ett ljud förrän bombningen var över. Han beskriver också den paradoxala kontrasten när han senare på kvällen spelade fotboll hemma som vanligt med de kompisar som överlevt. Ett annat liknande exempel är tre syskon som berättar om deras kvarvarande rädsla för ljudet av helikoptrar. De hade upplevt hur en helikopter cirkulerade ovanför deras hem medan soldater firade sig ner för att invadera huset mitt i natten. Syskonens pappa och äldsta bror, barfota och iklädda pyjamas, fördes bort och torterades, familjens hem plundrades och mamman misshandlades. Traumatiska upplevelser som dessa gör att ungdomarna riskerar att tappa tilliten till vuxna och tron på rättvisa i samhället.

Andra exempel på vad ungdomarna har varit med om är en tonårspojke som beskriver hur han tvingades att själv begå hemska övergrepp som barnsoldat, hur han deserterade efter att ha kommenderats till ett krigsområde där alla hans vänner precis har mist livet som barnsoldater, och hur han istället blev hänvisad till ett liv som kriminell på gatan och på ständig flykt undan militären. En annan pojke berättar, viskande med blicken i golvet, och utan att beskriva omständigheterna, att han förlorade sin mamma på grund av konflikterna i hemlandet då de väntade på att få återförenas med pojkens pappa i Sverige.

FAKTARUTA

Barnkonventionen innehåller fyra grundprinciper som ska vara vägledande för allt som rör barn. Dessa grundprinciper är:

- Alla barn är lika mycket värda och inget barn får diskrimineras (artikel 2).
- I samtliga beslut som rör barn ska barnets bästa komma i främsta rummet (artikel 3).
- Barn har rätt till liv och utveckling (artikel 6).
- Barn har rätt att framföra sin mening (artikel 12).

ASYLPROCESSEN I SVERIGE

Asylprocess är det begrepp som används genomgående i den här rapporten för att beskriva tillvaron som asylsökande. Begreppet asylprocess avser här således själva utredningen om asyl eller uppehållstillstånd men också väntan på beslut.

Sedan den 31 mars 2006 gäller en ny ordning för asylärenden och migrationsfrågor i Sverige. Då trädde en ny utlänningslag i kraft och prövningen i Utlänningsnämnden ersattes av en domstolsprövning i migrationsdomstolar och under vissa förutsättningar i en Migrationsöverdomstol. Den nya ordningen innebär att en ansökan om asyl eller uppehållstillstånd först prövas av Migrationsverket. Vid ett avslagsbeslut kan den sökande överklaga beslutet till domstol.

De huvudsakliga grunderna för att kunna få uppehållstillstånd enligt svensk lag är

- flyktingskap (förföljelse),
- skyddsbehövande i övrigt,
- synnerligen ömmande omständigheter eller
- nära anhörig till någon person bosatt i Sverige.

En förutsättning för uppehållstillstånd är att den sökande uppfyller vissa kriterier som utreds och bedöms individuellt.

År 2006 sökte ca 24 300 personer asyl i Sverige.

Ca 6 300 av dem var barn under 18 år och 820 var ensamkommande, dvs. barn utan legal vårdnadshavare.

UNGDOMARNAS FÖRSLAG

- Vi tycker att vuxna måste förstå att vad barn och deras föräldrar behöver mest i en situation som asylsökande är trygghet.
- Vi tycker att alla ska ha en trygg bostadssituation.
- Vi vill att det ska ta kortare tid att få ett beslut i asylprocessen, dvs. att väntan ska vara kortare och att handläggningstiden ska vara bestämd.
- Vi vill få information om hur asylprocessen fungerar och om varför man får vänta så länge eller får avslag.
- Vi vill att asylprocessen ska vara rättvis.
- Vi vill få information om vilka rättigheter vi har i Sverige som asylsökande och som gömda.
- Vi tycker att alla barn i Sverige ska ha tillgång till samma hälso- och sjukvård, även om man är asylsökande eller gömd.
- Vi vill att alla barn ska ha laglig rätt att gå i skolan, även om man är gömd.
- Vi tycker att asylsökande barn ska få göra samma saker som alla andra barn som har personnummer, t.ex. spela match eller åka på klassresa.
- Vi vill bli positivt bemötta, inte bli bemötta med skepsis, hot eller misstro.
- Vi vill inte att man dömer oss på förhand efter andra invandrares negativa beteende.
- Vi vill att man ser på oss som en resurs, att vi har massor att tillföra Sverige och ge oss möjligheter i stället för att sätta upp hinder för vår kreativitet.
- Vi tycker att våra föräldrar ska få stöd och få gå i skolan från början i Sverige.
- Vi vill att man frågar oss hur vi mår, vad vi tycker och att man verkligen lyssnar på oss.

MOTTAGANDET I SVERIGE

”... jag slutade prata och ville bara därifrån ...”

Under samtalen med ungdomarna om deras erfarenheter av bemötandet på Migrationsverket kommer delade meningar fram. Ungdomarna beskriver att första besöket på Migrationsverket går till så att handläggaren först talar med föräldrarna och frågar sedan om det går bra att få tala enskilt med barnen. Samtliga ungdomar berättar att de accepterat detta samtal och att de fick tillgång till tolk. Ingen av dem fick träffa en barnexpert eller blev erbjuden hälsosamtal, trots att flertalet kommer från länder där de med största sannolikhet varit med om traumatiska upplevelser. Ingen har heller fått någon form av introduktionssamtal eller information om asylprocessen. Ett exempel på den bristande informationen vittnar två syskon om; deras föräldrar fick inte veta att barnen hade rätt till skolgång, vilket ledde till en försenad skolstart.

Ungdomarna berättar att den information de har fått om asylprocessen och sina rättigheter har kommit från föräldrar, skolpersonal, bekanta och kompisar. De flesta säger också att de hör från ”folk”, vilka verkar vara personer som befinner sig i liknande situationer, men som har varit i Sverige en längre tid. De flesta ungdomarna var tvungna att besöka Migrationsverket ett flertal gånger under asylprocessen, tillsammans med sina föräldrar. Besöken upplevdes som påfrestande och ungdomarna försökte att undvika mötena på olika sätt.

Endast ett fåtal ungdomar beskriver mötet med Migrationsverket som positivt. Viktigt att framhålla är att av dessa ungdomar beviljades två pojkar, från skilda familjer, uppehållstillstånd före ankomsten till Sverige efter 2 till 3 års väntan, eftersom deras pappor anlät till Sverige innan resten av familjen. Dessa pojkars upplevelser av bemötandet på Migrationsverket skiljer sig markant från de andra ungdomarnas. De berättar att de blev hälsade välkomna till Sverige och att mötet kändes mycket positivt.

En del av ungdomarna har en neutral uppfattning om handläggarens bemötande och beskriver kortfattat att mötet var okej. Andra skildrar personalen som ”snäll” men säger att de själva inte ville bli påmind eller prata om det hemiska som de varit med om under flykten och i hemlandet och därför inte berättade om sina upplevelser för handläggaren. Tre syskon säger att handläggaren var bra, för att hon visade empati och medkänsla när de berättade om sina traumatiska upplevelser.

”Det kändes som om de inte lyssnade på mig ordentligt ...”

Majoriteten av ungdomarna förklarar att de har en negativ uppfattning av Migrationsverket och personalens bemötande. De förklarar att de egentligen ville berätta för handläggaren om vad de varit med om från början, även om det kändes jobbigt. De berättar att det första samtalet med Migrationsverkets handläggare fick dem att känna sig mycket obehagliga till mods. Ungdomarna beskriver hur handläggaren ställde sina frågor utan att titta på dem,

stirrandes på sin dataskärm. I andra fall uppger ungdomarna att handläggaren tvärtom inte tog blicken ifrån dem, utan stirrade oavbrutet på dem under intervjun. Vissa ungdomar skildrar handläggaren som en robot eller en maskin. Flera av dem tar upp att bristen på empati och medmänsklighet hos handläggaren gjorde dem illa till mods. Många ungdomar talar upprört om att det kändes som om handläggaren trodde att de ljög när de berättar sin historia och att de fick känslan av att ”ingen vill ha oss här” i Sverige. De beskriver hur handläggaren uttryckte en stark misstro och skepsis när de berättade om vad de varit med om. Flera ungdomar säger att detta resulterade i att de slutade berätta och istället bara ville komma från Migrationsverket så fort som möjligt. Andra berättar att de efter en tid av väntan på uppehållstillstånd längtade efter att någon skulle fråga dem igen, för att de skulle få en chans att förklara för handläggaren hur jobbigt de hade det i Sverige, och för att handläggaren skulle inse att de måste få ett snabbt beslut, för att de inte orkade leva i ovisshet mer.

”Jag hatade varje gång min pappa sa att vi skulle gå till Migrationsverket.”

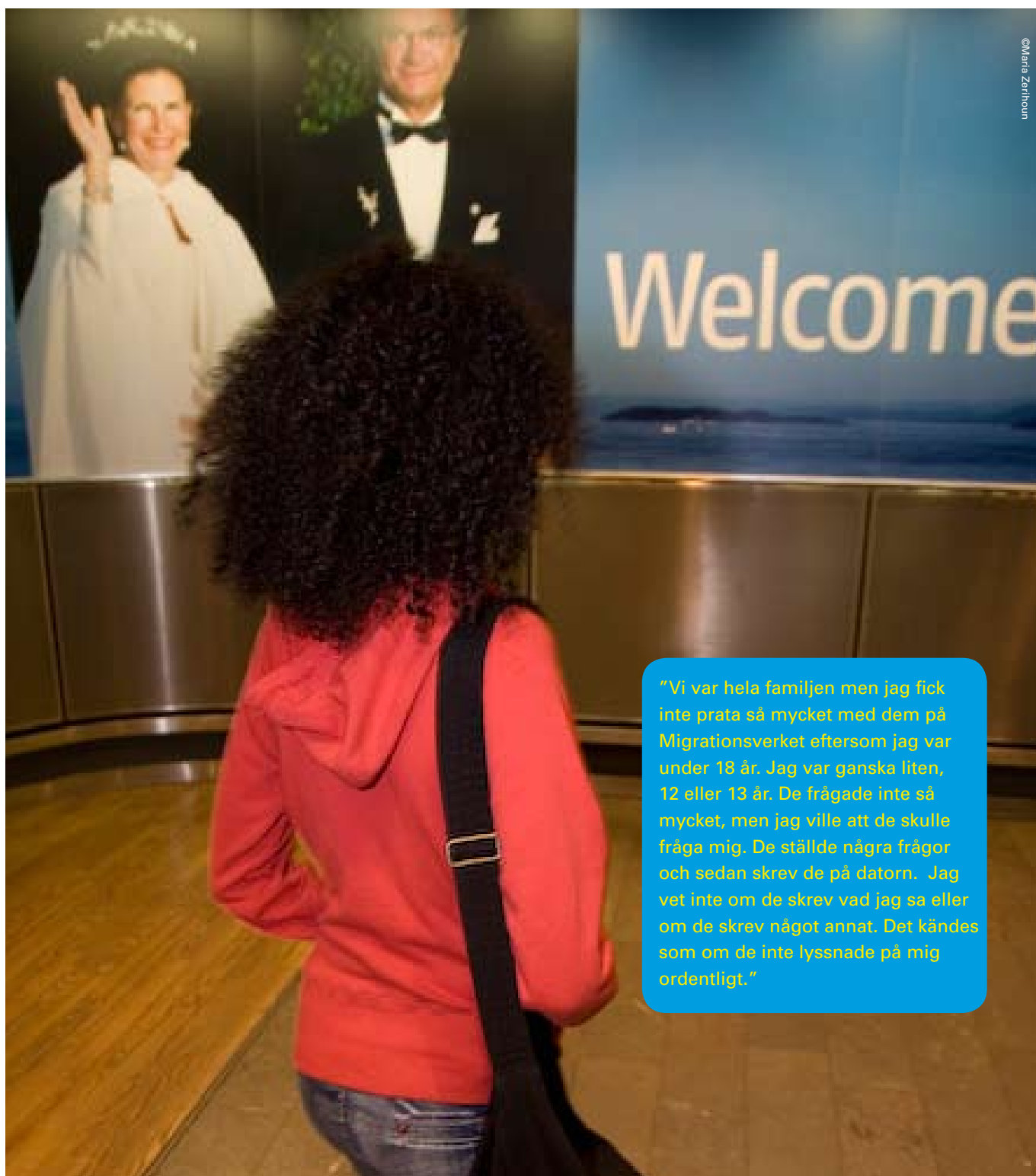
Efter en tids vistelse i Sverige följde flertalet av ungdomarna med sina föräldrar till Migrationsverket för att tolka, eftersom de kunde bättre svenska än sina föräldrar. Majoriteten av ungdomarna, även de med en neutral inställning till handläggaren, berättar emellertid att de försökte undvika att följa med, då de upplevde besöken som obehagliga. Orsaken bakom detta obehag förklarar en del ungdomar med att de inte ville bli påmind och tvingade att återväcka otäcka minnen. Andra ungdomar har svårt att sätta ord på varför de kände ett sånt starkt obehag för Migrationsverket och handläggarna. Majoriteten av ungdomarna upplever att de var tvungna att besöka Migrationsverket ofta. De flesta menar att en av de mest positiva effekterna med beviljat uppehållstillstånd är att de nu slipper gå till Migrationsverket.

Ett exempel på ett negativt bemötande beskriver en pojke när han storgråtande av rädsla och nervositet besökte Migrationsverket med sin mamma. Han berättar hur handläggaren hotade med att kalla på polis om inte pojken slutade gråta genast. Pojken berättar att han blev mycket skakad över händelsen och att han på grund av detta hot levde i ständig rädsla för att polisen skulle gripa och utvisa honom. Ett annat exempel är de erfarenheter som en tonårsflicka berättar om när hon ensam besökte Migrationsverket och upprepade gånger erfor ett negativt bemötande från olika handläggare. Flickan berättar att hon till slut sökte stöd hos en frivilligorganisation som stöttar flyktingar. Personal från organisationen följde med henne till handläggaren och hon upplevde en positiv förändring, där både bemötandet och beslutet på asylansökan förändrades, från avslag till tidsbegränsat uppehållstillstånd. Flickan tillägger att hon senare besökte Migrationsverket ensam vid flera tillfällen på grund av hennes mammas dåliga hälsa. Hon berättar att mammans sjukdom, vilken resulterade i ett antal sjukhusvistelser då flickan fick bo själv, gjorde att hon tvingades ta en vuxens roll och ansvar. Efter flera tidsbegränsade uppehållstillstånd

och efter att flickan lyckats tjata sig till ett möte med handläggaren på Utlänningsnämnden, vilket var sista instans under denna tid, beviljades flickan och mamman permanent uppehållstillstånd. Enligt flickans förklaring hade handläggaren bråttom att gå på semester och beviljade hennes ansökan bara för att bli av med henne. Erfarenheter liknande denna bidrar till uppfattningen att uppehållstillstånden delas ut på ett godtyckligt sätt. Detta är en vanlig föreställning bland de intervjuade ungdomarna och det bidrar till en känsla av orättvis behandling. Under temat Asylprocessen beskrivs denna uppfattning närmare.

FAKTARUTA

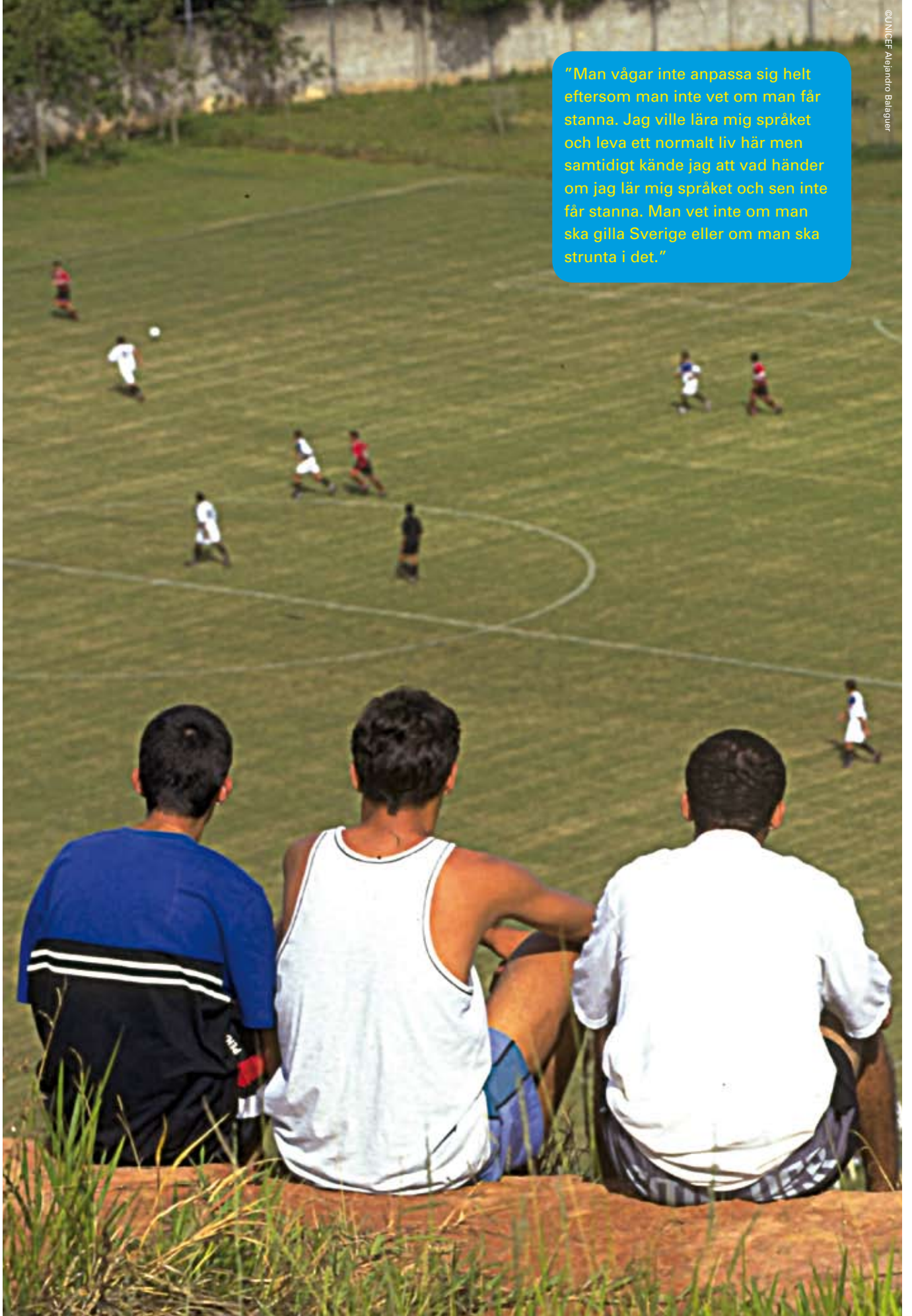
- Ett barn har rätt till ett respektfullt bemötande (barnkonventionen).
- Migrationsverket har huvudansvaret för mottagandet av asylsökande i Sverige (lag (1994:137) om mottagande av asylsökande).
- Mottagandet av asylsökande ska vara humant och värdigt under hela asylprocessen. Särskild barnkompetens ska finnas vid de enheter som handlägger ärenden rörande barn (regleringsbrev till Migrationsverket 2007).

©Maria Zerhoun

“Vi var hela familjen men jag fick inte prata så mycket med dem på Migrationsverket eftersom jag var under 18 år. Jag var ganska liten, 12 eller 13 år. De frågade inte så mycket, men jag ville att de skulle fråga mig. De ställde några frågor och sedan skrev de på datorn. Jag vet inte om de skrev vad jag sa eller om de skrev något annat. Det kändes som om de inte lyssnade på mig ordentligt.”

“Man vågar inte anpassa sig helt eftersom man inte vet om man får stanna. Jag ville lära mig språket och leva ett normalt liv här men samtidigt kände jag att vad händer om jag lär mig språket och sen inte får stanna. Man vet inte om man ska gilla Sverige eller om man ska strunta i det.”

VÄNTAN PÅ BESLUT

“Väntan är som en tung rygsäck att bära.”

Ungdomarna uttrycker enhälligt att själva väntan under asylprocessen är det mest påfrestande. Väntan på beslut i asylprocessen pågår ofta i flera år. Många av ungdomarna uppger att deras frustration blir starkare ju längre tiden går. Under samtalen med ungdomarna framkommer det tydligt att det är den otrygga situation de lever i under väntan som framkallar känslan av rädsla, vanmakt och förtvivlan. Ungdomarna beskriver hur påfrestande det är att inte kunna planera inför framtiden, utan leva i ett ständigt “nu” under flera år. De beskriver olika exempel, stora som små, som alla illustrerar inskränkningarna i deras rätt till ett liv på samma villkor som andra ungdomar i Sverige. Allt ifrån frustrationen över att inte kunna köpa en dator, för att man inte vet om man måste lämna landet om en vecka, till att inte våga bli kär och skaffa vänner för att man måste vara beredd på att bryta upp när som helst, eller att inte kunna planera sina studier och framtida yrkesval. Allt blir påminnelser om deras temporära situation.

Majoriteten av de intervjuade ungdomarna anlände till Sverige som asylsökande med en eller båda föräldrarna samt syskon. En vanlig företeelse som ungdomarna beskriver är att familjen splittrats i hemlandet eller i ett annat land och att någon i familjen, ofta pappan, flydde ensam till Sverige och ansökte om uppehållstillstånd. Väntan för familjen har skett i två steg; först väntade alla på pappans uppehållstillstånd, sedan ansökte resten av familjen och fick vänta på beslut om uppehållstillstånd för anhöriga. Först när det beviljades kunde familjen återförenas. Ofta utgör väntan för mamma och barn i hemlandet eller annat land en ökad risk för övergrepp och fattigdom. Splittringen av familjen och väntan på separata håll beskrivs som en mycket smärtsam och långdragen process. Många tvingas att gå under jorden och leva som gömda.

Flera ungdomar berättar att de inte vågade tycka om Sverige under den första tiden i väntan, eftersom de inte visste om de skulle få stanna. Några andra säger att de hatade Sverige från början och att de saknade sitt hemland, sina släktingar och vänner. Andra beskriver första mötet med det nya landet som annorlunda och otäckt. Samtliga av dessa ungdomar säger att de efter en tid började tycka om Sverige. Några ungdomar var odelat positiva och beskriver ankomsten som ett äventyr. De flesta uppfattade Sverige som spännande och läskigt på samma gång. Flera ungdomar som kommer från konfliktfyllda länder beskriver hur de som nyanlända i Sverige upplevde trygghet. Denna känsla byttes dock ut efter en tid i väntan mot otrygghet, ångest och rädsla.

“... då sitter man bara och gör ingenting; äter, tittar på tv och somnar tidigt.”

Tiden i väntan, före skolstarten, beskriver ungdomarna som en monoton vardag fylld av passivitet och håglöshet.

Många ungdomar berättar att de inte gjorde någonting alls under denna period och förundras i efterhand över att de inte blev tokiga av att leva så. Många förklarar att de var tvungna att fly i all hast från sitt hem eller att de blivit bestulna under flykten och därför varken ägde leksaker eller böcker att distrahera sig med. Flera ungdomar vågade inte heller gå ut, utan stannade inne hela dagarna. Ofta har familjerna haft svårt att finna en lämplig bostad, vilket medfört att en stor nyanländ familj bott i ett enda rum.

Ungdomarna berättar att de var mycket rädda under den här perioden, i synnerhet dem som levde i splittrade familjer. Många vittnar också om att de blev oföretagsamma och beskriver hur de uteslutande ägnade sig åt att titta på tv och trösteta.

Alla de intervjuade ungdomarna har ett eller flera syskon. Samtliga understryker den positiva betydelsen av att inte ha varit helt ensamma under asylprocessen. Att ha ett syskon att prata och leka med uppfattas som värdefullt för deras psykiska välbefinnande. De flesta ungdomarna ville inte oroa eller uppröra sina föräldrar med frågor, utan sökte hellre tröst hos syskon. Alla barn berättar att de upplevde en förbättring av livskvaliteten under familjens väntan när skolan började.

“Fyra sista, fyra sista, fyra sista – alltid fyra sista siffror!”

Ett antal ungdomar beskriver hur de på eget initiativ försökte ta sig ur passiviteten efter en tid och berättar frustrerat om de hinder som de genast mötte. Till exempel berättar en tonårspojke att han hade bestämt sig för att börja träna, eftersom han hade gått upp i vikt av tröstätande och passivitet. Men för att bli gymmedlem måste man ha uppehållstillstånd och personnummer med de fyra sista siffrorna, varför pojken nekades tillträde till gymmet. Detta upplevde han som mycket orättvist. Inte heller pojkens pappa, som hade tidsbegränsat uppehållstillstånd och personnummer, fick stå för medlemskapet och betalningen. Liknande erfarenheter vittnar ett flertal pojkar om. De var medlemmar i fotbollsklubbar och fick vara med på träningen men blev utestängda från alla matcher och resor för att de inte hade personnummer.

En flicka beskriver sin besvikelse över hur alla var tvungna att visa legitimation för att få gå på ungdomsdisco och att hon inte kunde gå eftersom hon saknade personnummer. I samtalen med ungdomarna blir det tydligt att kravet på dessa fyra sista siffror har utgjort ett ständigt hinder för ungdomarna och gjort att de känt sig kränkta, diskriminerade och orättvist behandlade under tiden i väntan. De har upplevt att de lever i det svenska samhället samtidigt som de på många sätt har tvingats att stå utanför det. Under samtalen kommer det också fram att många ungdomar har upplevt det som att de inte har haft samma rättigheter som andra ungdomar i Sverige, vilket har fått dem att känna sig ännu mer annorlunda och utanför. Vissa av ungdomarna berättar exempelvis att de har skämts över att inte ha uppehållstillstånd. Eftersom de har velat vara

som alla andra har de gjort allt för att dölja sin asylstatus för sina vänner.

“... vi visste inte ... vi var oroliga ...”

Gemensamt för alla intervjuade ungdomar är att de kände en ovisshet inför framtiden under asylprocessen och en ökande frustration över att de inte fick någon rimlig förklaring till varför beslutet dröjde så länge. Majoriteten av ungdomarna fick vänta på uppehållstillstånd i ungefär tre år. Alla ungdomarna tycker att det är obegripligt att handläggningstiden kan vara så lång.

Ungdomarna kan inte heller förstå varför de blev misstrodda och misstänkliggjorda, med tanke på att de varken är tjuvar eller kriminella, tvärtom skötte de sig bra i Sverige. De lärde sig språket och anpassade sig och deras föräldrar arbetade och betalade skatt. Ett flertal ungdomar uppfattade asylprocessen som godtycklig, då flera människor i deras närhet med samma bakgrund och som anlant till Sverige senare, beviljades uppehållstillstånd före dem. Människor som ungdomarna anser inte har brytt sig om att lära sig språket och som inte vill studera eller arbeta har också fått uppehållstillstånd före dem. Detta gör att ungdomarna känner stor besvikelse över systemet och den känslan har försvårat och förvärrat deras väntetid.

Ungdomarna ger många exempel på frustration över systemet. En tonårsflicka säger att det innebär en oerhörd psykisk press att beviljas uppehållstillstånd efter tre års väntan och flera tidsbegränsade uppehållstillstånd, utan att förstå vad som ligger bakom beslutet. Ett annat exempel på hur informationsbristen skapar djup besvikelse är en tonårspojkes förtvivlade berättelse om hur alla i hans familj beviljades permanent uppehållstillstånd, utom pappan, som endast fick ett tidsbegränsat uppehållstillstånd. Andra tecken på desperation bland ungdomarna är att flera av dem varit så olyckliga av att leva i ovisshet att de tillslut bara ville få ett beslut; negativt eller positivt tycktes inte spela någon roll. Detta trots att de egentligen ville stanna i Sverige. På samma sätt beskriver vissa barn som varit gömda att de i hemlighet önskat att polisen skulle ta dem så att livet i väntan fick ett slut. Den utdragna asylprocessen fick dem att komma till en punkt där till och med det värsta, som avvisning, tycktes bättre än den psykiska påfrestningen det innebar att leva i ovisshet och i en väntan utan synligt slut.

“... ända tills jag fick uppehållstillstånd var jag alltid rädd för polisen...”

Ungdomarna berättar om det ständigt överhängande hotet att bli utvisad. Många har redan upplevt rotlöshet, förluster, sorg och saknad, både i hemlandet och under flykten. Deras rädsla för att behöva återuppleva liknande traumatiska händelser förstärker känslan av förtvivlan och desperation. Under samtalen kommer det fram att ungdomarna fruktar att de när som helst kan bli gripna och avvisade av polisen och sändas tillbaka till ett liv i livsfara och utan framtid. De beskriver också de oroande tankarna om att behöva börja om igen och söka asyl

i ett nytt land. Att vara tvungna att gå igenom samma påfrestande process av uppbrott och anpassning återigen när de äntligen börjar rota sig i Sverige.

Ungdomarna hanterar sin svåra livssituation på olika sätt. Flertalet uppger att de känt stor maktlöshet då de inte kunnat göra annat än att vänta. Många av ungdomarna har intalat sig själva att de ska få stanna, för att inte tappa hoppet och för att övervinna känslan av oro inför framtiden.

“Det påverkade mig jättemycket, men jag visade inte det.”

Ungdomarna har reagerat och hanterat perioden för asylprocessen på olika sätt, mycket beroende på hur deras omgivning sett ut och hur de är som individer. Men gemensamt för de flesta är att de har fått axla en vuxenroll. Ungdomarna har känt ett stort ansvar för att hjälpa familjen och för att påverka familjens situation under livet i väntan, samtidigt har de stångats mot en förlamande känsla av maktlöshet. En röd tråd genom ungdomarnas berättelser är att de har lärt sig svenska språket fort och anpassat sig snabbt till det svenska samhället, snabbare än sina föräldrar. De har ofta haft en viktig roll i familjen i egenskap av tolk. Under samtalen kommer det dessutom fram att de flesta ungdomarna hanterade sin svåra situation genom att vara extra duktiga i skolan. Det blev en strategi för att klara sig igenom den tunga perioden och som gav mening och normalitet i ungdomarnas liv. En del av förklaringen kan också vara att många ungdomar hade föreställningen om att en snabb anpassning till det svenska samhället och goda språkkunskaper skulle påverka beslutet om uppehållstillstånd positivt. I motsats till detta beskriver ungdomarna också rädslan av att plötsligt bli tvungen att lämna Sverige, vilket gjorde att de inte ville anpassa sig, lära sig språket eller skaffa kompisar i början. Dessa motsägelsefulla och dubbla känslor hade många av ungdomarna. Samtliga intervjupersoner beskriver hur de under tiden i väntan pendlade mellan hopp och förtvivlan, och mellan handlingskraft och uppgivenhet.

“Man tänker ingenting om framtiden ...”

Alla ungdomar upplever att deras liv i väntan på besked präglades av den ständigt närvarande ovissheten inför framtiden. Oavsett hur deras väntan såg ut var ungdomarnas reaktioner likartade och trots att de försökt skingra tankarna, överskuggade ändå känslan av otrygghet, rädsla och oro hela deras tillvaro. De flesta berättar att de helst inte vill prata eller tänka tillbaka på sin osäkra situation under asylprocessen, medan andra säger att de gärna talar med kompisar och syskon om det. Endast ett fåtal ungdomar säger att de pratade med sina föräldrar om vad de kände och tänkte. Majoriteten av ungdomarna förklarar att de inte ville oro sina föräldrar och att de inte ville få reda på några tråkiga nyheter och följaktligen undvek att fråga föräldrarna om hur det gick med uppehållstillstånden.

Några få flickor berättar att de grät oerhört mycket under den första tiden, men majoriteten av ungdomarna säger att de aldrig grät öppet. De flesta grät dock för sig själva när de gått och lagt sig på kvällen, då kom alla tankar

över dem. Många av de äldre syskonen berättar att de fick trösta sina yngre systrar och bröder. Någon säger att om alla andra i familjen gråter måste man vara stark, de själva fick gråta på insidan istället. I likhet med detta förklarar flera av ungdomarna att de ständigt var spända och kände sig annorlunda, trots sin till synes glada och lugna utsida. De beskriver oron som en tung ryggsäck som de ständigt bar på eller som en skugga som följde dem överallt. I likhet med detta berättar flera av ungdomarna att de ansträngde sig för att dölja egna sjukdomar, rädsla, sorg och oro inför sina föräldrar, även i akuta situationer. Många ungdomar förklarar att deras föräldrar gjorde sitt allra bästa för att stötta dem och att de sa till sina barn att inte ta på sig ett så stort ansvar. Men ungdomarna upplevde att föräldrarna hade nog med problem och att de inte ville belasta dem ytterligare med sina egna. Ett tragiskt exempel på när detta gick alldeles för långt vittnar en tonårsflicka om. Hon beskriver att den överväldigande hopplöshet hon kände efter ett flertal avslag blev så stor att hon ett tag inte såg någon annan utväg än att ta sitt liv. Flickan trodde att hennes mamma på så sätt skulle få ett problem mindre att tänka på.

Den stressande situation som familjen tvingades att leva under skapade obalans på många sätt. Flera ungdomar säger att föräldrarna bråkade mer är vanligt under tiden i väntan. Syskon berättar att de tjafsade med varandra, men också att de stöttade varandra. Ungdomarna berättar hur ett högt ljud eller en hastig rörelse räckte för att någon

i familjen skulle tappa fattningen. Några syskon beskriver hur ångestnivån för alla i familjen var så hög att den låg på bristningsgränsen, de klarade inte ens av att titta på varandra för att det var så smärtsamt att se de andra i familjen lida.

Även idag, efter beviljat uppehållstillstånd, upplever samtliga ungdomar symptom på att vara utsatta för extrem stress. Stressen ger upphov till både fysisk och psykisk ohälsa. Vanliga symptom är sömnsvårigheter, koncentrationsvårigheter, aggressivitet, nedstämdhet, nedsatt/ökad aptit och ångest.

FAKTARUTA

- Ett barn har rätt att vara hos sina föräldrar. Ansökningar om familjeåterförening ska behandlas på ett positivt, humant och snabbt sätt (barnkonventionen).
- Ett barn har rätt till lek och rekreation och att delta i det kulturella och konstnärliga livet (barnkonventionen).
- Målsättningen är att beslut om uppehållstillstånd ska fattas senast inom sex månader från det att ansökan inkommit till Migrationsverket. Beslut i fråga om asylansökningar som rör ensamkommande barn ska fattas senast inom tre månader (regleringsbrev till Migrationsverket 2007).

”Jag försökte vara stark. Om min syster var ledsen så visade jag min starka sida även om jag själv var ledsen, för jag är alltid den som inte visar att jag är ledsen. Jag spelar stark. Tiden i väntan påverkade mig jättemycket, men jag visade det inte.”

ASYLPROCESSEN

”Jag var som en boll, alla kastade mig någonstans.”

Ingen av de intervjuade ungdomarna kommer ihåg att de fick en introduktion av Migrationsverket. De har inget minne av att de erbjudits hälsosamtal. Inte heller att de fick träffa en barnexpert som kunde utreda deras fall och pröva deras individuella skäl till asyl. Samtliga ungdomar upplever att den svenska asylprocessen har påverkat dem och deras familjer negativt på många olika sätt. Ungdomarna förklarar till exempel att de inte kände sig delaktiga under asylprocessen. De beskriver känslor av maktlöshet, ovisshet och utsatthet. Ungdomarna poängterar att den psykiska press de upplevde till stor del beror på att deras långa väntan inte var tidsbestämd. Detta, i kombination med bristande information och insyn i asylprocessen, ökade stressen ytterligare. Tiden i ovisshet innebar för de flesta ungdomarna en utdragen period av rädsla och otrygghet, som de säger att de aldrig kommer att glömma. Ungdomarna beskriver hur de pendlade mellan känslor av hopp och förtvivlan under asylprocessen. Under samtalen med ungdomarna kommer det fram att det döljer sig många dubbla och motsägelsefulla känslor och föreställningar i deras kaosartade inre. Ungdomarna berättar att de kände en stor vanmakt när de inte kunde påverka sin situation. Trots denna uppfattning hade flera av dem föreställningen att det skulle öka deras chanser att få uppehållstillstånd om de skötte sig exemplariskt, anpassade sig till det svenska samhället och lärde sig svenska så fort som möjligt. Ungdomarna försökte hitta områden där de kunde påverka för att trotsa känslan av maktlöshet och för att inte tappa hoppet. Detta resulterade i att många ungdomar satte en stor press på sig själva, som en del av en strategi för att hantera sin utsatta situation.

Ungdomarna beskriver hur snabbt de lärde sig svenska, många gånger på bara några månader, till deras egen och andras förvåning. Eftersom ungdomarna ofta hade bättre kunskaper i svenska än sina föräldrar tog de på sig en vuxens ansvar, vilket ökade pressen på dem ytterligare. Ett exempel på detta är en tonårsflicka som berättar att hon tvingades att ta hand både om sig själv och om sin svårt sjuka mamma. Hon uppger att hon flera gånger besökte Migrationsverket och andra myndigheter ensam. För att få stöd under asylprocessen kontaktade hon också frivilligorganisationer och advokater. Flickan berättar uppgivet om den stora okunskap hon mötte på Migrationsverket angående kvinnors och barns särskilda asylskäl. Efter flera år då hon fick tidsbegränsade uppehållstillstånd beviljades hon äntligen ett permanent uppehållstillstånd. Flickans intryck är att besluten fattades godtyckligt och hon upplever Migrationsverkets bemötande av henne som kränkande. Flera andra ungdomar delar med sig av liknande upplevelser och meddelar att de på grund av denna svåra period än i dag har svårt att lita på människor, trots att de numera har permanenta uppehållstillstånd.

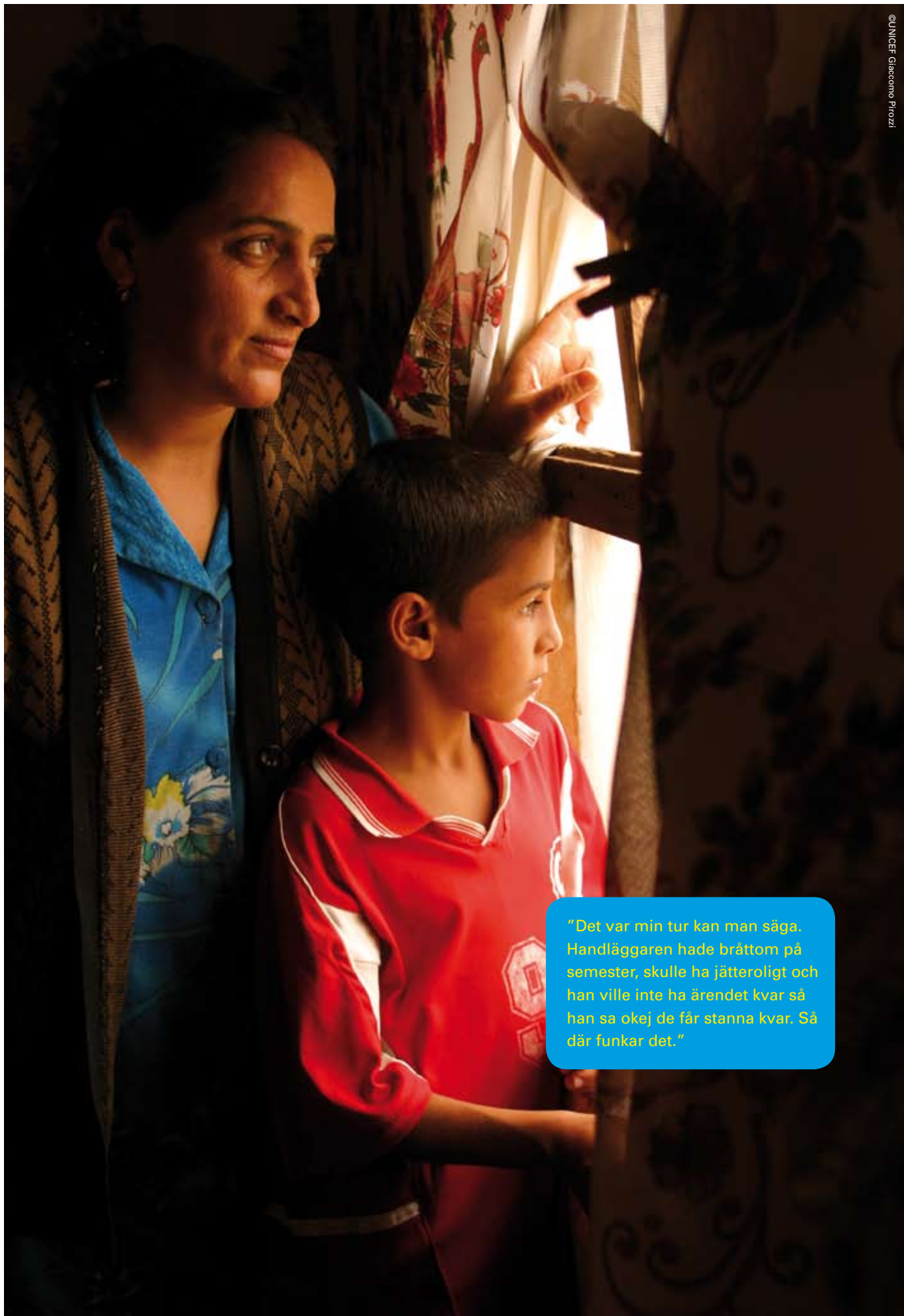
Många ungdomar berättar dessutom att de, på eget initiativ eller på föräldrarnas, tagit kontakt med ansvariga myndigheter för att försöka få svar på frågor om varför de tvingas vänta så länge, varför en av familjemedlemmarna fått avslag och om de kunde påverka handläggningstiden eller sin situation på något sätt. Samtliga ungdomar berättar att de endast fått svaret att de ska vänta, vilket de upplevt som mycket frustrerande och otillfredsställande. Detta svar bidrog till att förstärka deras känsla av besvikelse och maktlöshet. Ett annat exempel på ungdomarnas försök att göra något åt sin situation är en tonårspojke som berättar att han på eget initiativ skrev ett brev till kungen där han bad om hjälp. Pojken berättar om sin oerhörda besvikelse när han fick till svar att kungen inte kunde hjälpa honom men önskade honom lycka till. Pojken drog uppgivet slutsatsen att det inte fanns något annat att göra än att vänta. Känslan av vanmakt verkade växa varje gång ungdomarna mötte nya hinder, vilket ledde till att deras entusiasm och handlingskraft avtog.

”Det känns som att de inte tror på vad vi säger.”

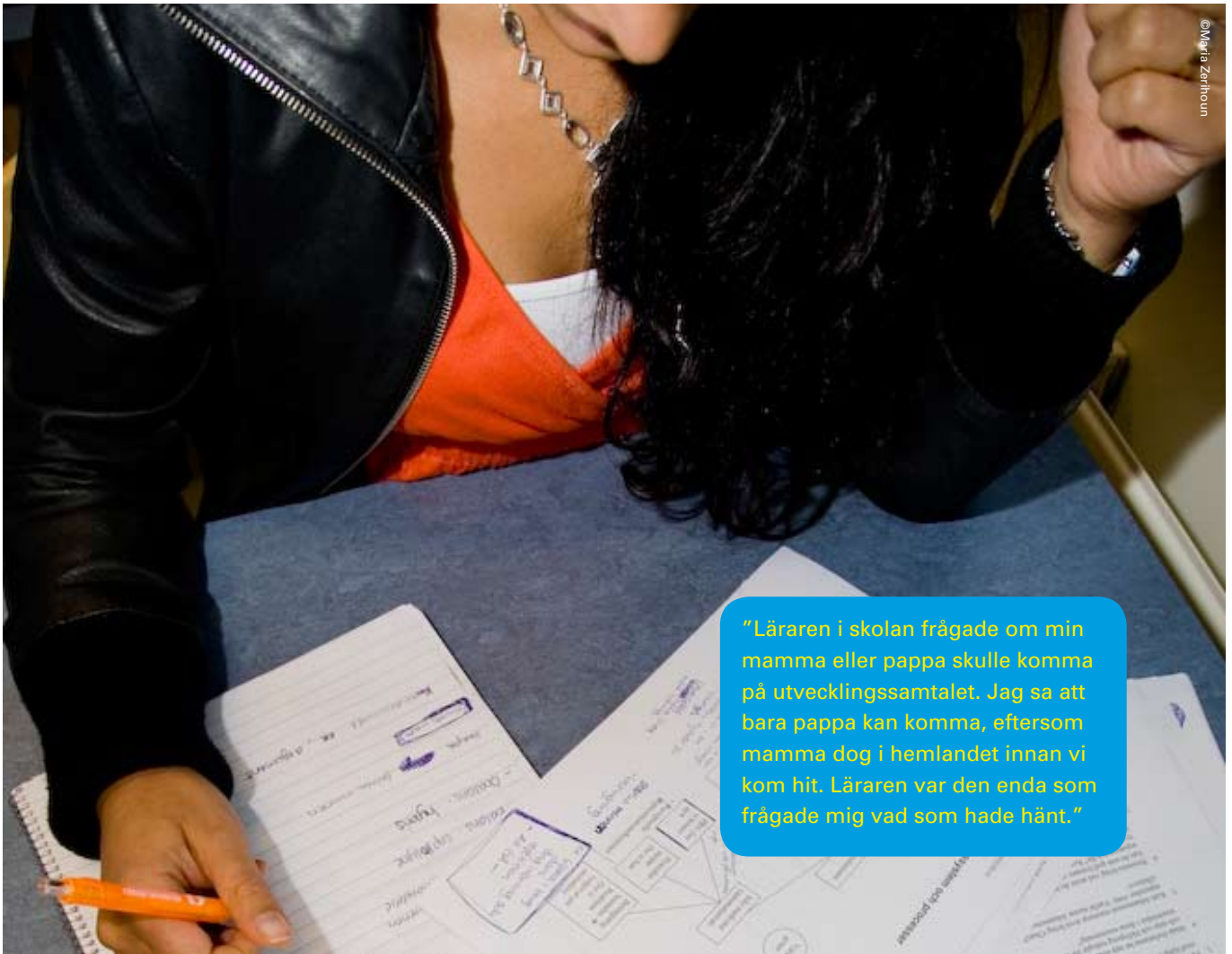
Många ungdomar har en föreställning om att uppehållstillstånden beviljas slumpmässigt och godtyckligt. Ibland får familjer i ungdomarnas närhet uppehållstillstånd innan dem själva, trots att dessa familjer kommer från samma ursprungsland och har anlänt till Sverige senare. Ungdomarna framhäver att deras egna familjer har gjort sitt bästa för att studera, arbeta och anpassa sig, och att de därtill är mycket tacksamma för all hjälp de också har fått i Sverige. De kan inte förstå hur asylsökande personer som missköter sig, och som varken anstränger sig för att lära sig språket eller försöka anpassa sig kan få uppehållstillstånd före dem. Detta gör att de upplever asylprocessen som orättvis och det förstärker deras egen känsla av att vara ifrågasatt och misstänkliggjord. Ungdomarna upplever det som att myndigheterna tror att de och deras föräldrar ljuger och de anser att de har blivit behandlade som brottslingar.

FAKTARUTA

- **Barn som kommer till Sverige och söker asyl ska få skydd och hjälp, oberoende av om barnet kommer ensamt eller med sina föräldrar eller annan person (barnkonventionen).**
- **I asylärenden som rör ett barn ska barnets hälsa och utveckling samt barnets bästa i övrigt särskilt beaktas. Barnet har rätt att höras, om det inte är olämpligt, och hänsyn ska tas till vad barnet har sagt (utlänningslagen (2005:716)).**
- **Barns egna asylskäl ska utredas och bedömas samt redovisas i besluten. • Ensamkommande barn ska få en god man så snart som möjligt. Den gode mannen ska ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta barnets angelägenheter (lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn).**

“Det var min tur kan man säga. Handläggaren hade bråttom på semester, skulle ha jätteroligt och han ville inte ha ärendet kvar så han sa okej de får stanna kvar. Så där funkar det.”

”Läraren i skolan frågade om min mamma eller pappa skulle komma på utvecklingsamtalet. Jag sa att bara pappa kan komma, eftersom mamma dog i hemlandet innan vi kom hit. Läraren var den enda som frågade mig vad som hade hänt.”

SKOLAN

”Mina lärare var jättebra!”

Samtliga intervjuade ungdomar säger att skolan är det bästa som finns under tiden i väntan. De menar att skolan och det den tillför har den mest positiva inverkan på deras välbefinnande under tiden som asylsökande. Trots att många av ungdomarna upplever de första dagarna i skolan som ”jätteläskiga”, ”jobbiga” och ”hemska” trivs de allt mer i skolan vart efter de lär sig språket, får kompisar och lär känna lärarna. Förutom utbildning, sociala kontakter och miljöombyte erbjuder skolan trygghet, förutsägbarhet och en normalisering av tillvaron. Ungdomarnas liv utanför skolvärlden domineras ofta av motsatsen; nämligen otrygghet, ovisshet och kaos. De flesta intervjupersonerna säger att de älskar skolan och att tiden före skolstarten präglades av håglöshet och monoton. Ungdomarna anser i allmänhet att lärarnas och övrig personals bemötande har varit positivt och respektfullt. Ett flertal ungdomar poängterar hur mycket de uppskattar sina lärare i förberedelseklassen och understryker deras betydelse. Ungdomarna berättar om hur lärare har lyssnat, förstått och stöttat dem. Några lärare har till och med utfärdat intyg till Migrationsverket, för att understryka ungdomarnas starka skäl till uppehållstillstånd.

Ungdomarna berättar också om den positiva betydelsen av organiserade verksamheter efter skolan. Fritidspersonal har engagerat ungdomarna i olika aktiviteter, vilket beskrivs som betydelsefullt och givande. Till exempel berättar en tonårsflicka, som levde gömd under flera år, att personalen på fritidsgården ringde upp henne under en extra svår period, när hennes mamma försökt ta sitt liv, för att uppmuntra henne att komma dit. Flickan förklarar hur mycket hon uppskattar det, och att det hjälpte henne att bara få vistas på ungdomsgården även när hon inte orkade delta aktivt i verksamheten.

”Kompisarna förklarar hur det fungerar...”

Enligt ungdomarna spelade kompisarna en viktig roll för känslan av samhörighet och välbefinnande under tiden i väntan. Skolan är oftast inkörsporten till att få fler kompisar och ungdomarna berättar att det var kompisarna som först introducerade dem till det svenska samhället. Kompisarna förklarade hur saker fungerar, de hjälpte till, stöttade och tolkade. Ungdomarna talar också om hur skönt det var att få skingra de oroande tankarna för ett tag när de lekte och hade roligt ihop. Kompisarna, skolan och aktiviteterna efter skolan har stärkt ungdomarnas identitet och deras känsla av att vara en del av ett sammanhang i Sverige. Det är tydligt att kontinuiteten i skolan har spelat en stor roll i ungdomarnas liv. Ett exempel på det är att

samtliga ungdomar uppger att de vägrat att byta skola när familjen var tvungen att flytta. Ett stort antal ungdomar berättar att de hellre har rest upp till två timmar per dag än bytt skola. De menar att de inte orkat med fler uppbrott och nystarter i livet, när de äntligen känt lite trygghet och bekantat sig med skolan och omgivningen.

Många uppger att de under asylprocessen gick till en ungdomsgård eller liknande efter skolan och att de tillbringade en stor del av fritiden där. Den egna bostaden förknippades med oroliga föräldrar och syskon. På fritidsgården kunde de umgås med kompisar och få ett andrum. Flera flickor uppger att de var engagerade i olika tjejgrupper, medan många pojkar har varit med i fotbollsklubbar. Ungdomarna berättar emellertid att de ofta mötte hinder och kände sig kränkta i skolan på grund av att de saknade svenskt personnummer och uppehållstillstånd. De fick till exempel inte följa med på klassresor utomlands. Ungdomarna menar att de ständigt påmindes om sin temporära situation och att de ofta kände sig orättvist behandlade på grund av att de saknade personnummer. Detta bidrog till att de kände sig annorlunda och utanför. Några ungdomar berättar att de blev retade eller kände sig hotade av andra ungdomar på grund av sin asylstatus. En pojke blev hotad med polisanmälning, då han inte hade permanent uppehållstillstånd, om han inte gjorde som gruppen ville.

Under samtalen med ungdomarna kommer det fram att många upplevde en ihållande och stark rädsla för polisen, särskilt de ungdomar som var gömda. Den allmänna föreställningen verkar emellertid vara att polisen aldrig griper någon i skolan. Samtliga ungdomar som varit gömda berättar att de fick gå kvar i skolan. För flera ungdomar var skolan det enda stället, förutom hemmet, där de vågade vistas under perioden som gömd. Det verkar allmänt som om skolan har varit den plats utanför hemmet där alla ungdomarna känt sig som mest trygga, trots att en del av dem uppger att de blev utsatta för trakasserier av andra elever. Flera ungdomar berättar att de i perioder som gömda, vid föräldrars eller syskons ohälsa, eller efter avslag från Migrationsverket, upplevde ökade koncentrationssvårigheter och en ökad känsla av meningslöshet inför fortsatta studier. Trots detta fortsatte samtliga ungdomar skolan med gott resultat.

”Språket är nyckeln till det svenska samhället.”

Samtliga ungdomar poängterar att de tycker att det är viktigt att lära sig det svenska språket. Trots att ungdomarna berättar att det finns perioder under väntan då det känns meningslöst att lära sig svenska om man ändå blir utvisad, är alla ungdomarna ense om att det är viktigt att lära sig bra svenska så fort som möjligt så man klarar sig i samhället. De intervjuade ungdomarna pratar mycket bra svenska, trots att några av dem bara varit i Sverige under ett års tid. Motivationen verkar bland annat komma från att de upplever det som oerhört frustrerande och pinsamt att bli tilltalad och inte förstå vad folk säger. Ungdomarna betonar också vikten av att göra sin egen röst hörd för att till exempel kunna försvara och förklara

sig. De menar att genom att kunna bra svenska kan de bli respekterade och undvika orättvis behandling. Ungdomarna uttrycker sin förfäran över människor som tillbringat 10 år i Sverige och fortfarande inte kan svenska. Det framkommer också tydligt i samtalen med ungdomarna att de har en föreställning om att det påverkat deras beslut positivt att de lärt sig svenska och anpassat sig till det svenska samhället så fort som möjligt. Det är påtagligt att ungdomarna tycker bättre om Sverige, trivs och känner sig mer hemma, i takt med att deras språkkunskaper ökar. Ungdomarna berättar att det också bidrar till att de får fler kompisar och att de känner sig som en del av det svenska samhället, istället för att stå utanför det. Av den anledningen betonar de också vikten av att deras föräldrar lär sig bra svenska. Ungdomarna förklarar att de ofta tolkade och hjälpte sina föräldrar att läsa post, svara i telefon, tala med arbetsgivare och myndigheter under asylprocessen.

Alla ungdomar som medverkar i samtalen bor i miljöer där antalet familjer med utländsk bakgrund är hög. De flesta ungdomar uttrycker en önskan om att få bo och gå i en skola i ett område där det är blandat med personer med svensk och utländsk bakgrund. De anser att det förbättrar deras språkkunskaper att bo i ett blandat område samtidigt som det ökar deras förståelse för och anpassning till den svenska kulturen. Ett exempel på detta är det syskonpar som berättar att deras yngre syster, som lärde sig svenska på dagis, talade bra svenska under den tid de bodde i ett område där majoriteten hade svenska som modersmål. Familjen blev utslängd av hyresvärderna och var tvungen att flytta till ett område där majoriteten hade utländsk bakgrund. Flickorna berättar besviket att nu ”talar hon som en invandrare igen, precis som vi” och menar att det skulle ha varit bättre om de hade fått bo kvar. Flera ungdomar berättar dock att de har möjlighet att välja gymnasieskola där många elever har svenska som modersmål om de bara har tillräckligt höga betyg.

Alla ungdomarna som deltar i samtalen berättar att de har ambitionen att avsluta sina studier och fortsätta på gymnasium eller universitet och att de har tydliga idéer inför sitt framtida yrkesval. Även om de flesta betonar att livet är svårt har alla ungdomarna trots allt en relativt optimistisk framtidssyn. Samtliga intervjuade ungdomar är dock eniga om att de har genomlevt händelser och erfarenheter, både i hemlandet och i Sverige, som inga barn eller unga någonsin ska behöva uppleva. De menar att det inte är normalt för ett barn att leva ett sådant liv.

FAKTARUTA

- Alla barn har rätt till utbildning (barnkonventionen).
- Asylsökande barn har rätt till förskola, grundskola, skolbarnsomsorg och gymnasieskola på samma villkor som barn som är bosatta i Sverige. Detta gäller dock inte de barn som lever gömda (förordning (2001:976) om utbildning, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg för asylsökande barn m.fl.).

"Flytta, flytta, flytta ... Jag ville inte byta skola för jag hade kompisar där och jag kunde inte så bra svenska. Jag ville inte känna mig främmande igen i en ny skola, så jag gick kvar och fick åka länge varje dag."

BOSTADSPROBLEMATIKEN

"De första åren var jättesvåra! Vi flyttade hela tiden."

Majoriteten av de intervjuade ungdomarna berättar att de upplevde bostadsbristen som ett av de absolut största problemen medan de väntade på beslut i asylprocessen. Under samtalen visar det sig hur osäkerheten kring bostadsfrågan förstärkte ungdomarnas känsla av otrygghet, oro och rädsla. Särskilt utsatta var de ungdomar som levde som gömda, då rädslan för att bli angiven alltid var närvarande. Många ungdomar säger att de tvingades flytta flera gånger per år och de beskriver hur frånvaron av en lämplig, fast bostad i ett tryggt område påverkade dem negativt. Många familjer hade inget val annat än att hyra illegalt, utan säkerhet eller garantier, ofta i andra eller tredje hand till skyhöga hyror.

I det flesta fall saknades uppsägningstid. Bostadsbristen i Stockholmsområdet försvårade situationen, särskilt för de större familjerna. Enligt ungdomarna levde de ofta under ovärdiga förhållanden. En familj på fem personer fick exempelvis trängas i ett litet rum med en säng och en lampa som enda möblemang. Andra temporära boendialternativ var kolonistugor, lagerlokaler och rum hos avlägsna släktingar och bekanta. Ofta tvingades familjerna att dela på sig för att få plats. På grund av familjernas beroendesituation, där de utlämnades till hyresvärdens goda vilja, fanns det en överhängande risk att utsättas för kränkningar och övergrepp. En flicka berättar att hon tvingades bo kvar trots att lägenhetsinnehavaren stal av henne. Familjen kunde varken anmäla hyresvärdens eller flytta.

Ungdomarna berättar om frustrationen de kände då de var tvungna att flytta när de äntligen hade börjat skolan, fått vänner, lärt sig språket, känt trygghet och börjat rota sig i området. De beskriver sin ångest över att behöva lämna allt, bryta upp och börja om igen i ett nytt område. Ett flertal ungdomar förklarar att tillvaron före deras ankomst till Sverige var osäker och otrygg. Många hade redan gått igenom ett flertal smärtsamma och traumatiska uppbrott i sitt ursprungsland eller på flykt till ett annat land. Några av ungdomarna hade levt på gatan, varit tvungna att gå under jorden eller bott i flyktingläger innan ankomsten till Sverige. De menar att deras tidiga upplevelser har ökat deras behov av trygghet och förutsägbarhet, men att de på grund av bostadssituationen istället fick uppleva en osäkerhet och otrygghet som nyanlända till Sverige.

Det ständiga runtflyttandet till tillfälliga bostäder leder hos många till passivitet och håglöshet. Likgiltigheten kan illustreras med en tonårsflickas berättelse om hur hon gav upp, efter att familjen gjort otaliga försök att hitta en fast punkt. Flickan upprepar hur "ingenting spelade någon roll längre" när det gällde familjens boende. Majoriteten av ungdomarna tappade dock inte hoppet helt, utan försökte trots allt påverka sin situation genom att vägra byta skola när familjen tvingades flytta. De poängterar att alla borde förstå att barn och unga i deras situation behöver trygghet och de menar att en fast bostad kan erbjuda detta, ungdomarna säger också att bostaden bidrar till en känsla av tillhörighet och stärker deras identitet.

"De vill inte ha en om man har socialbidrag..."

Problemen att hitta bostad kvarstår dock ofta efter beviljat permanent uppehållstillstånd. En av orsakerna till det är svårigheterna att få ett hyreskontrakt när familjen uppstår socialbidrag. Syskonen i en familj berättar att "det var då helvetet började" och syftar på tiden efter de fått uppehållstillstånd. Familjen blev utslängd från lägenheten som de hyrde i tredje hand. De bodde sex personer i en tvåa och betalade en hög engångsavgift före de flyttade in, samt en ockerhyra, men när de beviljades uppehållstillstånd slängde hyresvärderna ut dem. Enligt ungdomarnas berättelser föredrar vissa hyresvärdar att hyra ut till asylsökande just på grund av deras utsatta situation. Syskonen beskriver sitt liv som en mardröm. De flyttade ständigt runt och familjen splittrades för att få plats på olika boendialternativ. Den äldste, svårt traumatiserade, brodern i samma familj bodde hos olika kompisar, medan resten av familjen bodde i en lagerlokal och hos bekanta. Ungdomarna berättar att de trots allt hellre bodde under dessa förhållanden än i den anvisningslägenhet de erbjöds som alternativ. Den lägenheten låg i norra Sverige, långt från den miljö och de vänner som de hade lärt känna i Stockholm. Ungdomarna i en annan familj berättar att föräldrarna övertalade dem att flytta med, trots att de vägrade från början eftersom de inte orkade med ett nytt uppbrott och en ny start. När de kom fram innehöll lägenheten varken möbler eller tv, bara sängar. Ungdomarna berättar att miljön

upplevdes som okänd och läskig och där fanns ingen som presenterade sig eller visade området för dem. Familjen såg ingen annan utväg än att återvända till de ovärdiga boendeförhållandena i Stockholm för barnens skull.

Flera ungdomar berättar att deras föräldrar upplever det som ett fruktansvärt misslyckande och känner stor skuld över att inte kunna erbjuda barnen ett ordentligt och tryggt boende. Av de ungdomar som UNICEF samtalar med har ungefär hälften en permanent bostad, och de andra letar fortfarande. Många av dem bor i genomgångsbostäder för flyktingar, i väntan på en permanent bostad. Dessa bostäder är ofta separata enheter med ett antal lägenheter och personal på plats. Åsikterna om dessa bostäder är blandade bland ungdomarna. De berättar att de verkligen uppskattar den personal som finns på plats och erbjuder information, stöd, trygghet och vissa fritidsaktiviteter. De berättar också att barnen på den gemensamma gården kan leka med varandra, vilket är bra när man i början inte känner någon. Nackdelen med dessa bostäder är att de ibland är slitna och lyhörda samt att de upplevs som sårbara, eftersom bara flyktingar bor där. Dessutom är tiden begränsad, det är meningen att familjerna ska flytta till en annan permanent bostad efter ett tag. Ungdomarna menar att det är frustrerande att hela tiden vara på väg och leva med ovissheten att inte veta när eller var de ska flytta igen. Läget på genomgångsbostäderna kritiserar av ungdomarna, då de ofta ligger vid tungt trafikerade vägar, i industriområden eller på andra sätt i utkanten av samhället. Flera ungdomar tar upp frånvaron av svenskar i dessa områden som ett problem.

Alla intervjuade ungdomar uttrycker en önskan om att bo i en permanent bostad i ett område där det bor både svenskar och invandrare. Ungdomarna säger att det är bättre för deras språkutveckling att bo i ett blandat område, det främjar deras anpassning och förmåga att komma in i det svenska samhället. Samtliga medverkande bor under tiden för intervjuerna i områden där den övervägande majoriteten har utländsk härkomst.

FAKTARUTA

- Varje barn har rätt till social trygghet och till den levnadsstandard som krävs för barnets utveckling (barnkonventionen).
- Barn har rätt till privatliv (barnkonventionen).
- Migrationsverket ansvarar för att en asylsökande erbjuds att bo på en förläggning (lag (1994:137) om mottagande av asylsökande).
- För ensamkommande barn har kommun som träffat överenskommelse med Migrationsverket ansvar för att ordna lämpligt boende (lag (1994:137) om mottagande av asylsökande samt socialtjänstlagen (2001:453)).

”I två dagar låg mamma på psyket för hon åt ingenting. Jag tog hand om mig själv och jag tog hand om min mamma också. Hon är fortfarande som ett litet barn som inte kan klara sig själv.”

HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN

”De frågade efter personnummer och jag hade inget, då sa de att det inte går.”

Samtliga ungdomar som UNICEF intervjuar berättar att de nekades vård då de uppsökte den lokala vårdcentralen medan de ännu inte hade uppehållstillstånd och personnummer. De flesta hänvisades i stället till sjukhusets akutmottagning och i vissa fall till en särskild vårdcentral för asylsökande. Att de inte hade tillgång till samma vård som andra barn och ungdomar, upplever de som diskriminerande och orättvist. Ungdomarna berättar att de inte förstår varför systemet är så onödigt krångligt. De tycker att det skulle vara mer logiskt och enklare att man tog emot dem på vårdcentralen, eftersom de oftast bara ville ha hjälp med smärre fysiska åkommor som en skolsköterska inte kunde åtgärda. En pojke berättar om sin frustration när han var tvungen att resa till sjukhusets akutmottagning och tvingades vänta i fyra timmar för att undersöka om han drabbats av ett fästingbett eller inte. Många ungdomar berättar att de som nyanlända fick hjälp av sina kompisar med att tolka och förklara vad sjukvårdspersonalen menade och var de skulle åka för att få vård. Under asylprocessen nekades de all annan tandvård än den mest akuta, vilket också beskrivs som frustrerande. En person fick vänta i fyra år på att få tandställning, trots att tandläkaren konstaterat att det fanns ett behov.

Ungdomarna berättar om hur påfrestande det är att ständigt bli påmind om sin temporära situation och att de skiljer sig från andra barn och unga. Men även om hälso- och sjukvårdssystemet uppfattas negativt understryker flera ungdomar som sökt sig dit på grund av fysiska åkommor att de upplevt personalens bemötande som vänligt och respektfullt. De tycker också att kvaliteten på hälso- och sjukvården är bra och de poängterar hur tacksamma de är för all hjälp de har fått. Exempelvis berättar en pojke, som redan vid ankomsten till Sverige var i behov av omfattande kirurgiska ingrepp, att han är oerhört nöjd och tacksam för den vård och omsorg han fick under tiden han väntade på uppehållstillstånd.

”De trodde bara att mammas självmordsförsök var ett sätt att få uppehållstillstånd.”

Ungdomarnas erfarenheter av bemötandet och kvaliteten på den psykiska och psykosomatiska hälso- och sjukvården är inte lika positiv. Ungdomarnas egna eller familjemedlemmars problem har främst handlat om psykosomatiska problem, sömnstörningar, depression, panikångest, isolation, självmordsförsök, samt psykisk eller fysisk kollaps. Trots deras utsatta situation har ungdomarna utsatts för kränkande och ovärdig behandling. Flera ungdomar beskriver hur de själva, deras syskon eller föräldrar har misstänkliggjorts och ignorerats, samt att deras problem har bagatelliserats av vårdpersonal.

Två flickor från skilda familjer vittnar om ytterst kränkande bemötande efter självmordsförsök. I det ena fallet var det en flickas mamma som försökt att begå självmord under perioden då familjen levde gömd. I det andra fallet var det en flicka som själv försökte ta sitt liv, då hon tappat allt hopp efter flera tidsbegränsade uppehållstillstånd och avslag. I båda fallen beskriver flickorna hur personalen på respektive sjukhus uppfattade syftet med självmordsförsöket som en metod för att beviljas uppehållstillstånd. Både mamman och flickan skickades hem igen, till samma livssituation som förut.

I fallet med mamman berättar dottern att hon blev lättad över att sjukhuset i alla fall inte anmälde familjen som var gömd. Hon och hennes äldre syster erbjöds stödsamtal, till skillnad från den yngre brodern och fadern, som skötte mamman i hemmet. Flickan menar dock att terapin var meningslös, eftersom den inte kunde förändra kärnan till hennes problem; familjens livssituation. Men hon berättar att hennes äldre syster "som håller allt inom sig" tyckte att terapin var bra. Hon berättar hur påfrestande det var att leva som gömd, med den ständiga oron att mamman skulle försöka begå självmord igen. Flickan beskriver också den ilska hon har känt mot sin mamma för vad hon gjorde. I samband med självmordsförsöket missade flickan skolan under flera månader. Denna period av sin tid som asylsökande beskriver flickan som den absolut värsta. Efter att familjen fått uppehållstillstånd hittade flickan mamman medvetlös efter ett andra självmordsförsök. Flickan lyfter fram det som ett bevis på att det första försöket inte var ett medel för att få uppehållstillstånd, utan helt enkelt mammans sätt att uttrycka desperation och psykisk ohälsa. Hon upplever det som djupt kränkande att mamman först efter det andra självmordsförsöket blev inlagd på sjukhuset och fick professionell behandling och medicinering. Flickan säger att inget barn ska behöva hitta sin mamma i det tillståndet. Upplevelsen är traumatisk och skräcken dröjer sig kvar.

Den andra flickan, som själv försökte ta sitt liv, beskriver att hennes uttryck av desperation och hopplöshet inte togs på allvar. Flickan försökte ta sitt liv med mammans tabletter. Hon förlorade medvetandet och skickades till akuten för magpumpning. Personalen på sjukhuset kallade till ett möte dagen efter hennes uppvaknande. På mötet satt tio personer runt henne och talade om för henne att hon inte fick göra så här och att hon inte skulle tro att hon skulle få uppehållstillstånd på grund av självmordsförsöket. Flickan upplevde mötet som både skrämmande och förnedrande. Hon säger att hade någon frågat henne hur hon mådde hade hon kunnat förklara att hon mådde så dåligt av sin och mammans livssituation, att hon hade förlorat allt hopp. Flickan skickades hem efter en mycket kort vistelse på sjukhuset. Väl hemma igen tvingades hon ta hand om sin mamma. Mamman var också inlagd på sjukhus på grund av psykisk ohälsa under perioder. Då bodde flickan ensam.

"Jag visar alltid ett leende för mamma..."

Flera ungdomar tar upp den skuld de känner över att vara en belastning för sina föräldrar som har nog med problem, menar de. De har sett hur föräldrarna blivit utsatta för övergrepp och kränkningar, i vissa fall utan att föräldrarna vet om det. För att skydda sina föräldrar från ytterligare bekymmer döljer många ungdomar sina egna känslor, oroliga tankar och fysiska besvär. Denna beskyddande och ansvarstagande hållning som ungdomarna beskriver leder till att ungdomarna dels bär sina egna känslor av otrygghet och rädsla, men också axlar en del av sina syskons och föräldrars börda.

Endast ett fåtal ungdomar har erbjudits mentalt stöd i öppenvården i form av terapi eller stödsamtal. Några har talat med skolsköterskan eller skolkuratoren. Få tyckte att kontakten var givande. En flicka upplevde dock att samtalen hade lindrat hennes sömnproblem. Flickan beskriver att terapeuten på en gång förstod att problemen bottnade i hennes dubbla känslor inför Sverige och den starka längtan till hemlandet, men också i hennes tidigare traumatiska upplevelser.

En pojke som kom ensam till Sverige, som före detta barnsoldat och gatubarn, upplevde den täta terapeutiska kontakten som han fick kort efter ankomsten till Sverige som mycket givande. Trots terapin har han dock återkommande mardrömmar och traumatiska minnen. Han menar att dessa upplevelser förstärktes på grund av det tidigare hotet om att bli utvisad till ursprungslandet.

Många av ungdomarna har en pessimistisk inställning till professionella stödsamtal och de anger ett antal olika orsaker till detta. Majoriteten av ungdomarna berättar exempelvis att de tycker att det är meningslöst att gå i terapi eftersom terapeuten ändå inte kan lösa det som är orsaken till deras psykiska ohälsa. De menar att även om terapeuten är snäll kan hon/han inte förändra deras livssituation och skapa den känsla av trygghet de behöver för att må bättre. Flera ungdomar förklarar också att de ogillar att tala om sin svåra situation när de är mitt i den. Ett flertal ungdomar förklarar att det är svårt att tala om personliga saker med en för dem okänd människa. Många av ungdomarna ansträngde sig under tiden i väntan för att förtränga sin situation så gott de kunde, de intalade sig själva att de skulle få stanna och försökte leva ett så normalt liv som möjligt.

Flera ungdomar tror att det är bättre att vara yngre under flykten och i väntan på beslut. De avundas sina småsyskon som inget förstod, inte kommer ihåg alla hemsgheter och inte känner samma ansvar. Flera av dessa ungdomar berättar att någon måste vara stark i familjen när alla är svaga och ledsna och att det ofta blir de själva. Några ungdomar säger i intervjun att det är första gången som de talar med någon om tiden under asylprocessen och att det är första gången som någon frågar hur de mådde eller kände sig under denna period. De berättar att de känner sig lättade efter samtalet.

Utifrån ungdomarnas berättelser verkar det som om de mår mycket bättre sedan de fått uppehållstillstånd. Men ungdomarna menar att föräldrarna inte mår lika bra. Föräldrarnas psykiska hälsa har påverkats negativt av den långa väntan och passiviteten före uppehållstillståndet, den dåliga ekonomin, bostadssituationen, arbetslösheten och oron över barnens hälsa. Ungdomarna uppger särskilt att föräldrarnas separation från syskon, föräldrar och andra släktingar som är kvar i ursprungslandet, orsakar deras nedstämdhet.

“... som gömd blir man inte sjuk!”

De ungdomar som levt gömda i ett eller flera år beskriver sin ständiga rädsla och oro inför att bli sjuk och vara tvungen att uppsöka sjukvård. En del av ungdomarna har trott att vårdpersonalen ska anmäla dem till polisen. Denna föreställning, i kombination med att vården är dyr, har gjort att många ungdomar undvikit att göra saker som de upplevt som riskfyllda. Några har avstått från att gå ut när det är snö och is, på grund av risken att halka och slå sig, andra har avstått från att spela fotboll av rädsla för skador. Detta har begränsat ungdomarnas liv ytterligare. Flera ungdomar beskriver att de har sprungit fram och tillbaka till skolan, av rädsla för att bli gripna av polisen

och utvisade. Ungdomarna konstaterar att “man blir inte sjuk” som gömd. De berättar om föräldrarnas huskurer, för att familjen ska hålla sig frisk och slippa uppsöka sjukvården.

En av tonårsflickorna blev gravid när hon levde som gömd. Hon beskriver sin egen och familjens oro och rädsla inför förlossningen. Graviditeten var föremål för stora konflikter i familjen. Flickan beskriver hur hon under denna period förändrades, från att vara den som spelade stark i familjen till att bli den som grät och ständigt var orolig för vad som skulle hända med henne och barnet.

FAKTARUTA

- Alla barn har rätt till hälso- och sjukvård samt rehabilitering (barnkonventionen).
- Asylsökande barn, liksom barn som lever gömda, har rätt till hälso- och sjukvård samt tandvård på samma villkor som barn bosatta i Sverige (överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Landsting).

©UNICEF Giacomo Pirozzi

“Jag skickades till en psykolog. Jag tycker inte om att prata om mina grejer med andra. Jag hatar det. Fast jag behövde prata med någon.”

UNICEF SVERIGES FÖRSLAG

- Öka rättssäkerheten i varje enskilt fall i form av en noggrann utredning av varje barns egna skäl för asyl eller uppehållstillstånd och väl underbyggt beslutsunderlag.
- Tydligare redovisning och beslutsmotivering av hur barnets bästa utretts och beaktats.
- Särskild kompetens om barns rättigheter och utrednings- samt samtalsmetodik hos ansvariga handläggare och beslutsfattare.
- Förordna god man till ett ensamkommande barn senast 3 dagar efter ankomsten till Sverige och utse en jourhavande god man direkt vid ankomsten.
- Förkorta handläggningstiden till maximalt 3 månader för ett ensamkommande barn i varje beslutsinstans.
- Förkorta handläggningstiden till maximalt 6 månader för en barnfamilj i varje beslutsinstans.
- Förklara för barnet vad som händer i asylprocessen.
- Förklara för barnet vilka rättigheter han eller hon har.
- Lagstifta om rätt för gömda barn att gå i skolan.
- Bättre samverkan mellan berörda myndigheter och också med enskilda organisationer.
- Lagstifta om barnspecifika former av förföljelse.

UNICEF Sverige
Box 8161, 104 20 Stockholm
Telefon 08-692 25 00
www.unicef.se
unicef@unicef.se

